

Niels Treschow

AV

A. H. WINSNES

(Biografi på Høytidsdagen 26de februar 1956)

Niels Treschow hører ikke til de skikkelser i vår åndshistorie som det står en slik glans av at man så å si av seg selv blir oppmerksom på ham. For de fleste er han vel ikke noe mer enn et navn og knapt nok det.

Det kommer ikke bare av at den vitenskap han dyrket, filosofien, aldri har slått særlig dype røtter i vårt kulturliv. Heller ikke av at Treschows ideer ikke lenger har noen aktualitet. Bare for et år siden uttalte dette selskaps præsens professor Thorolf Vogt i sin minnetale over Balthasar Mathias Keilhau: «Treschow turde ennå være av verdi for vår egen tid, og vi skulle ikke glemme ham».

Når han står oss så fjernt, henger det kanskje sammen med noe alderdommelig som preget mannen, både den personlige fremreden og den litterære uttrykksmåte. «Gives der noget Begreb eller nogen Idee om eenslige Ting? Besvaret med Hensyn til Menneskeværd og Menneskevel.» Slik lyder titelen på et av hans sentrale skrifter som handler om det enkelte menneskes uendelige verdi. Temaet er ikke mindre aktuelt i dag enn for hundre og femti år siden. En perle i den filosofiske litteratur, sier Anathon Aall. Men egentlig spennede kan man ikke kalle titelen på denne merkelige avhandling.

Vi forstår Waldemar Dons, den første som tok Treschows filosofi opp til systematisk behandling, når han i 1878 skriver at det i første øyeblikk synes ubegripelig at Treschow er samtidig med Oehlschläger. Så fremmed og gammelmodig virket Treschow med hele sitt klassiske stilpreg på ham!

Treschow la forresten an på en viss gammeldags stil. Han kommer i skrift og tale stadig med utfall mot det han kaller tidens «Nyhedssyge». Da han høsten 1804 — året etter at han var blitt utnevnt til professor i filosofi ved Københavns universitet — innbød til «Vinterforelæsninger over Philosophien» meddelte han i sin bekjentgjørelse at han ikke aktet å tale i «den høy-geniale manér», som var på moten — det er — tør vi vel tro — Henrik Steffens han tenker på.

Man vil ikke heter det videre i hans «Philosophiske Forsøg» hos ham finne «nye og frapperende Sætninger», men et forsøk på «at fremstille de gamle og bekjendte i det rette Lys».

Niels Treschow ble født den 5te september 1751 på Strømsø ved Drammen.

Hans far, Peter Treschow, var handelsmann, hans mor Anne Judithe Hegdal var prestedatter og av bondeslekt.

Begge foreldrene var sterkt grepet av den herrnhutiske pietisme. Det samme var tilfelle med hans privatlærer presten Peder Hesselberg som underviste ham i latin og hans onkel slottspresten på Akershus Johannes Green, en av de betydeligste representanter innenfor den norske prestestand for det herrnhutiske fromhetsliv. Niels Treschow oppholdt seg i Johannes Greens hus de siste månedene før han i 1766 — ennå ikke 15 år — med det fornødne dimissions-vitnesbyrd kunne sendes til universitetet i København.

Niels Treschow reagerte ikke bare positivt på den sterkt pietistisk pregete oppdragelse han var gjenstand for. I hans hjem, skriver Conradine Dunker, ble all spøk, all munterhet, all morskap kalt synd. Det måtte virke frastøtende på den livsglade gutten. Han savnet også forteller han som gammel mann intellektuell veiledning når det gjaldt troen. «Hvad min aandelige udvikling angaar,» skriver han i sin selvbiografi, «var den fra Forstandens Side . . . meget overladt til mig selv.» En viss skeptisme «ei uden Ængstelighed» var følgen, heter det videre.

Men den inderliggjørelse av religionen han møtte hos sine foreldre, lærere og andre, mottok han ikke desto mindre uforglemmelige inntrykk av. Den religiøse tone som går gjennom Treschows filosofering ble alt i barneårene slått an. «Jeg blev opmærksom paa den Stemme som raabte i mit eget Bryst,» skriver han. Den glemte han aldri. Heller ikke som filosof. Augustin sa: «Gå inn i deg selv, i det indre bor sannheten.» Treschow siterte aldri denne setning. Men den samme tanke gir han i mangfoldige variasjoner uttrykk for. Den er et grunnprinsipp i hans filosofering.

Pointet eller hemmeligheten ved hele hans filosofi ligger i den intensitet hvormed han på grunnlag av en innvortes erfaring fatter verden og seg selv som tilblitt ved «en Drift til Form og Udvikling». Man har kalt Treschow erfaringsfilosof. Og med rette, når man bare ikke glemmer at den erfaring han taler om omfatter både den ytre erfaring og den indre. Man har også kalt ham metafysiker. Og med rette; men vel å merke det er den indre erfarings metafysikk han representerer.

I 1766 ble som nevnt Treschow student. I de følgende 7–8 år inntil han i 1774 ble rektor ved Trondhjems katedralskole fører han et fritt studentertiliv, fylt av vidtspennende og dyptgående studier både av humanistiske og naturvitenskapelige fag. Bortsett fra et års opphold hjemme hos foreldrene og en utenlandsreise i 1768 — Treschows eneste — da han fulgte sin yngre bror til en herrnhutisk skole i Holland, er det i København han holder til. Han hadde

først tenkt å studere teologi fordi «Udsigten fra dens Høyder forekom ham mest forlokkende.» Men den stramme lutherske teologi som da hersket ved Københavns universitet, imøtekom ikke den forening av teologi og filosofi som Treschow streben var rettet mot. I den henseende fant han mer av det han søkte i engelsk teologi og filosofi, fremforalt i den platoniske tradisjon som er så sterk i engelsk tenkning. Av de såkalte Cambridge-platonister, særlig Ralph Cudworth i «The True Intellectual System of the Universe», ble Treschow dypt influert.

Platon, heter det i en tale Treschow holdt i 1776 som konrektor ved Trondhjems katedralskole, har plass blant «Verdens almindelige Lærere», hans verker «ere indviede til alle Slægters Erindring». Men Treschow forsømte ikke hverken som student eller siden den nyere filosofi. Impulsen fra Platon stengte ikke for inntrykk fra engelske empirister, særlig John Locke. Og Kant, som senere opptok ham så meget, lærte han alt å kjenne i studenterårene. Han leste også, forteller han, «galante» filosofer som Pierre Bayle og Voltaire.

I Det Norske Selskabs klubb liv tok Treschow ivrig del, ikke så meget ved punsjebollen, som i dets litterære virksomhet. Johan Nordahl Brun, Wessel, Johan Wibe hørte til hans nærmeste venner. Johan Wibe, Det Norske Selskabs mest charmerende leilighetspoet, var en tid hans kontubernal på Regensen. Ved hans død skrev Treschow et minnedikt til vennen og takket ham for den glede og munterhet han hadde spredt omkring seg.

Men det er filosofien hans åndelige liv samler seg om. Han debuterer like i begynnelsen av 1770 årene som filosofisk forfatter med to små latinske disputaser og en liten populær artikkel med titelen «Om det Godes Overvægt». De handler om Gud og menneskesjelen. Gud vil menneskets lykksalighet. Den lykksalighet som er menneskets bestemmelse består imidlertid ikke i materielt velvære, men som det heter i en av de latinske disputaser i en indre vekst eller fullkommengjørelse. *Interna perfectio* kaller han den. Kjærlighet til det sanne, *amor veri*, faller sammen med den fullkommengjørelse som er den sanne lykksalighet.

I 1773 ble konrektoratet ved Trondhjems katedralskole ledig. Biskop over Trondhjems stift Marcus Fredrik Bang oppholdt seg i København og benyttet anledningen til å oppspore et passende konrektoremne. Han lærte den tre og tyveårige Niels Treschow å kjenne og fikk et så fordelaktig inntrykk av ham, at han søkte hans samtykke til å innstille ham til det ledige embede. Treschow ble utnevnt i mai 1774. Et par måneder etter tok han med glans magistergraden, reiste til Trondhjem og ble i september samme år under stor høytidelighet innsett i sitt embete av rektor Søren Peter Kleist under nærvær av stiftamtmanden, byens presteskap og representanter fra byens borgerskap.

Treschow gikk med iver opp i sin skolegjerning. Av hans skoletaler forstår vi at han fant atskillig å utsette på undervisningen. Noe tørt og pedantisk! Det gjelder også den religiøse forkynnelse. «Aldrig bliver Menneskene rørte ved blotte Syllogismer,» heter det i en tale han holdt ved eksamensfesten 1776 og som bærer titelen «Om Veltalenheds Nytte, fornemmelig i Religionens Foredrag

og Sædernes Forbedring». Han vil ikke vite av noen «teatralisk Veltalenhed», men en veltalenhet som bibelen gir anvisning på. Den «rører, overbeviser, glæder, henrykker».

Treschow likte seg ellers svært godt i Trondheim. Han fant, heter det i hans selvbiografi, en forfinet levemåte og spor av den åndsdannelse som Suhm, Gunnerus og Schøning hadde gitt et samfund som var så vel skikket til å motta den. Ikke lenge etter sin ankomst var Treschow blitt medlem av «Det Kongelige Norske Videnskabers Selskab».

I pekuniær henseende var den karriere Treschow hadde gjort langt fra strålende. Av de 300 Rd. embetet innbrakte måtte han yte formannen 100 Rd. i pensjon. I 1780 giftet han seg med en Trondheimsdame Gunhild Christine Thurman. Det gjorde ikke stillingen i økonomisk henseende lysere. Han så seg om etter et bedre avlønnet skoleembete. «Ilde er det,» skrev biskop Bang i en uttalelse om Treschow i anledning av en av dennes ansøknings (den gjaldt lektorposten ved *Seminarium Fridericianum* i Bergen) at han formedelst fattig og ringe løn paa dette kostbare Levested ser sig nødsaget til sin gjorte Ansøgning».

I 1780 ble Niels Treschow rektor i Helsingør. Det var en noe bedre avlønnet stilling. Men like etter ankomsten ble han rammet av en stor sorg. Hans hustru døde på barselseng. Riktignok giftet han seg et par år senere med en meget fornem dame, en adelig frøken Christiane Frederikke Oldeland. Kan vi tro Conradine Dunker har det vært et meget forfengelig fruentimmer. Hun foraktet hans filosofering. Det gav hverken penger eller ære. Hun spottet ham fordi han ikke engang hadde dokortitelen. Det fikk han da omsider rettet på. I 1790 tok han den teologiske doktorgrad på en filosofisk avhandling om Gudsideaen og de antropomorforfistiske forestillinger som den er belemret med. Han polemiserer ellers mot David Humes religionsfilosofi.

Som rektor i Helsingør fikk Treschow god tid til studier. Det var særlig den klassiske oldtid han fordypet seg i. Han ivret for å gjøre studiet av de klassiske sprog mindre formalistisk,» som han sier, «mer praktisk». Det gjelder ikke bare å fylle hjernen med kunnskaper, men å levendegjøre kulturverdiene.

Henrik Steffens hadde Treschow som lærer i Helsingør. «Det var her for første gang,» skriver Steffens, «at der fra Historien traadte mig noget imøde som lignet en levende Aand.»

I 1785 holdt Treschow en skoletale på latin om mennesket som det kontemplative dyr: *Prolusio scholastica, qua hominem animal contemplativum esse, ex veterum sententia disputat Nic. Treschow* (1785), et forsøk i en antropologi som man til forskjell fra en rent naturvitenskapelig kunne kalle en filosofisk antropologi. Det spørsmål Treschow reiser er dette: hva er det som gjør mennesket til menneske? Hvor opphører dyret og hvor begynner mennesket?

Det er ingen nye tanker Treschow her utvikler, men de bundet dypt i hans vesen, i en oppfatning av menneskeverdigheten som han har opplevet i sitt indre og hvis sannhet fortidens store filosofer og mystikere — *mysticorum familia* som

han sier — har gitt ham bekræftelse på. Mennesket inntar en særlig plass i universet. At det kan stille seg i et objektivt eller rent sannhetssøkende forhold til tilværelsen uten å tenke på den håndgripelige nytte er for Treschow særegt for mennesket. Han trekker dyptgående slutning av denne anskuelse.

Kontemplasjonen betyr nemlig ingen passiv tilskuerholdning til tilværelsen. Den er en indre aktivitet, den høyeste form for handling: *actio præstantissima*.

Senere, særlig i sine forelesninger over «Historiens Philosophie» vinteren 1806–07, fremsatte Treschow sin teori om det biologiske slektskap mellom alle levende organismer og om menneskets avstamning fra en dyreform. Man har kalt ham predarwinist. Men neppe med full rett. Treschow tror ikke at den ene art har utviklet seg av den annen. Mennesket utgjør en art for seg, forskjellig fra alle andre, men på sin utviklingsgang har det passert forskjellige stadier, bl. a. et dyrelignende stadium. Den drivende kraft i utviklingen er ifølge Treschow som for Goethe ikke i første rekke ytre faktorer, men en formende drift, en *nisus formativus*. Treschows utviklingsteori er spekulativ. Men han tviler ikke på at den empiriske vitenskap vil bekrefte hans teori.

Utviklingslæren slik Treschow tolker den utelukker ikke på noen måte ideen om en guddommelig skaper eller den ide om menneskets overnaturlige bestemmelse som han forfektet i sin nettopp omtalte *Prolusio Scholastica*. Han fremhever at hans system ikke er «materialistisk». «Dette var nødvendig at erindre, paa det man ikke skal troe, at jeg i Støvets, Polypens og Dyrets Betragtninger taber Mennesket af Syne, i Materien lader Aanden gaae til Grunde, eller over det Physiske aldeles glemmer det Moralske.»

Våren 1789 ble Treschow utnevnt til rektor ved Kristiania Katedralskole. «Aldrig har nogen Befordring foraarsaget mig saa megen Glæde,» skriver han. Rektoratet i Kristiania var et innbringende embede. Han tok del i byens selskapsliv. Han forsto, skriver Conradine Dunker, som ingen annen i hennes kreds, den kunst å samtale. Treschow var musikalsk. Rene feststunder var det, forteller Conradine Dunker videre, når han foredrog Mozart, hans yndlingskomponist. Han opptrådte også en gang som skuespiller. «Vi have kun en Doctor Theologiae,» sa man i byen, «og han spiller Comoedie.»

Med hans ekteskap gikk det imidlertid ikke bedre i Kristiania enn i Helsingør. I 1802 ble det på felles ansøknings oppløst. Men filosofen nølte ikke lenge med å gifte seg på nytt, denne gang med Cathrine Devegge. Treschow ville neppe ha delt det syn på filosofi og ekteskap som Schoppenhauer har gitt uttrykk for i den berømte sentens: «Ein Philosoph der heiratet gehört der Comoedie.»

Som leder av byens ærværdige katedralskole arbeidet han etter de samme retningslinjer som i Trondheim og Helsingør. Han slår ikke av på kravene til disiplin og solide kunnskaper, men det er tenkeevnens utvikling og det personlige dannelsesliv som oppdragelsen skal ta sikte på. Det er, skriver Einar Høigaard i sin bok om Kristiania katedralskole, ny-humanismens ånd som med Treschow begynner å gjøre seg gjeldende.

Den aksjon som i 1790 årene reistes for å få opprettet et norsk universitet kunde Treschow ikke slutte seg til. Han stilte så store krav til et universitet, at han trodde vi ennå ikke kunne make oppgaven. Et halvgodt universitet var i hans øyne verre enn intet.

Han fikk høre skarpe ord for sin negative holdning i denne sak. Men han tok angrepene med ro og innbød i 1796 til offentlige forelesninger over Kants filosofi i Bernt Ankers Palæ. Den mistro til det norske kulturmiljø som han under universitetsstriden hadde gitt uttrykk for, ble gjort til skamme. Hans forelesninger samlet fullt hus hele vinteren 1796-97 igjennom. I 1798 utkom de i trykken og ble kort etter oversatt til tysk.

Treschow gir en klar og fengslende fremstilling av Kants revolusjonerende ideer, både hans erkjennelsesteori og hans moralfilosofi. Men han tar bestemt avstand fra Kants grunnprinsipper. Treschow og Kant tilhører to forskjellige familier i filosofiens historie. Kant den kritisk-analyserende, Treschow den spekulative-metafysiske. Treschow kan ikke akseptere den grense for vår erkjennelse som Kant trekker opp. Det er et spørsmål, sier han treffende, om ikke Kant selv har overskredet de rette grenser for vår erkjennelse når han tror seg i stand til å bestemme dem. «Kant selv kan ikke nægte at der ligger i vor Natur en ubeskrivelig Længsel efter at vide mere, end han holder for muligt at opnaae.» Akter han, spør Treschow, å bringe oss under den blinde tros åk?

I enkeltheter kan vi ikke her gå inn på hans imøtegåelse av Kant. Bare et prinsipielt trekk bør i vår sammenheng fremheves. Det er stadig den indre erfarings metafysikk som Treschow bygger på. Han påberoper seg den primære intuisjon: opplevelsen av sjelens substantielle væren. Den menneskelige eksistens kan i sin dypeste grunn ikke gjøres til objekt og utforskes som en gjenstand i naturen.

I 1803 ble Treschow uten ansøkninng kallet til professor i filosofi til Københavns Universitet.

De ti årene Treschow virket her er den mest produktive periode i hans liv.

Til tross for det noe gammeldagse der — som nevnt — preget hans skriftlige fremstilling, må han som foreleser ha utfoldet stor veltalenhet. En av hans tilhørere, Jens Møller, skriver: «Aldrig kunde nogen akademisk Lærer i Danmark før ham fremvise et saadant Auditorium. Det var som om Medicæernes herlige Old, da alle Stænder og Aldere kappedes med hinanden om at hædre og indsamle Viisdom, var vendt tilbage i det kolde Nord. Men Manden fortjente og en sjelden Udmærkelse, thi fra hans Læber flød Talen, som fordem fra Nestors, sødere end Honning. Med Nyhed og Høyhed i Tanken forenede han Skjønhed og Klarhed i Udtrykket, og selv Speculationens tørreste Veie vidste han som hans store Forbillede Plato, at bestrøe med Veltalenhedens, ja, mangegang endog med Digtetekunstens Blomster.»

Møller tar kanskje vel sterkt i, men der er mangfoldige vitnesbyrd om den filosofiske interesse som Treschow vakte ved sin lærergjerning.

Også som skribent var Treschow i denne tiden uhyre virksom. Foruten en del bøker som særlig er beregnet på å tjene som introduksjoner til filosofien i sin alminnelighet, utgir han en rekke verker hvor han tar opp mer spesielle problemer: filosofisk antropologi, moralfilosofi, kultur- og historiefilosofi. Særlig på de to siste felter har Treschow fremsatt tanker som fremdeles diskuteres. Paulus Svendsen behandler dem i sitt store verk «Guldalderdrøm og Utviklingstro», den danske forsker Kay Schmidt-Phiseldeck i en studie «Niels Treschows Historie-filosofi», og for noen år siden, i 1945, publiserte den kjente nederlandske historiker og filosof Jan Romein en studie over Niels Treschow som kultur- og historiefilosof.

De arbeider som her først og fremst kommer i betraktning er den før nevnte «Elementer til Historiens Philosophie». Ikke så omfangsrrike som denne boken, men ikke mindre betydningsfulle er avhandlingene: «Om nogle Grunde tagne af vore Tidens Aand, til at frygte et nyt Barbarie» (1808), «Om Menneskeslægtens Udartning» (1807-88) og endelig den ypperste: «Gives der noget Begreb eller nogen Idee om eenslige Ting? Besvaret med Hensyn til Menneskeværd og Menneskevel.» (1804).

Vi stanser et øyeblikk ved denne siste. Det menneskesyn som der utvikles er nemlig bestemmende såvel for hans kultur- og historiefilosofi som for hans moralske og politiske filosofi.

Spiren til det finner vi i et latinsk dikt Treschow skrev ved århundreskiftet og som i hans egen oversettelse bærer titelen «Mennisket ved det attende Aarhundredes Ende».

Han kaster et blikk utover Europa. Hva han ser er ikke oppmuntrende. Det er mørkt ut for menneskelighetens sak. Statenes maktbegjær og den revolusjonæres fanatisme synes å skulle gjøre ende på århundrers kulturarbeide. Han skriver:

Europa ryger af Krig. Ødelæggende Mord spre'r Sorg paa de blomstrende Marker

For Menneskets Skyld holder begge Parter

det for ædelt at krænke Menneskelighed selv.

I den nevnte avhandling forklarer Treschow hva han mener med menneskelighet. Hans svar er i korthet dette: menneskelighet er respekt for enkeltmennesket, for den menneskelige person. Respekten for enkeltmennesket er ifølge Treschow forbundet med forestillingen om det enkelte menneskes uendelige verdi. Hvor denne forestilling svinner reduseres lett individet til et blott og bart middel. Hva vekt ligger det da på et individ? spør Treschow. Hvorfor ikke fjerne det, hvis slekten eller arten eller som han sier «Det Heles Vel» er tjent med at det fjernes. «Vort Væsens hele Fortræffelighed bestaer i Individualitet», skriver han. Hans teoretiske begrunnelse for enkeltmenneskets uendelige verdi kan vi ikke gå inn på. Det må bare nevnes at Treschow er fullkommen klar over hvilken rolle kristen tenking har spilt når det gjelder utviklingen av personlighetsideen. «Middelalderens Lærde,» sier han «er blevet vore Lærere i denne Sag.» Vi må

tenke på Thomas Aquinas's kjente setning: «Persona significat id quod est perfectissimum in tota natura.» Ideen om enkeltmenneskets verdi er ifølge Treschow vår sivilisasjons grunnvold. Når den blir borte utarter menneskeslekten og der er grunn til å frykte et «nyt Barbari».

Den 16de januar 1813 utnevntes Treschow til professor i filosofi ved det nyopprettede Universitet i Kristiania. Den 13. mai var det stor avskjedsfest. Det samtlige universitet og byens honoratiores var til stede. En kantate forfattet av den unge dikter Bernhard Severin Ingeman ble avsunget av studentene. Det heter:

Du som Tankens Vei til Sandheds Væld os viste,

Dan! Din Sokrates du hilser sidste Gang.

To måneder senere — den 5. juli — sto han overfor det første kuld studenter ved Universitetet i Kristiania og holdt immatrikuleringstalen. Med blomstrende ord la han studentene på sinne å drikke i fulle drag av den kunnskapskilde Universitetet ga dem.

Selvstendighetsreisningen i 1814 førte Treschow inn i den politiske malstrøm.

Treschow passet ikke i det politiske liv og noen avgjørende innflytelse på begivenhetenes gang har han neppe øvet.

Han var ganske visst med på notabelmøtet hos Carsten Anker på Eidsvoll og ga sin uforbeholdne tilslutning til Georg Sverdrups avvisning av Christian Frederiks arvekrav på Norges krone. På oppfordring av Christian Frederik utarbeidet han også et utkast til forfatning for det nye rike, men først om høsten da han møtte som Kristianias representant på det overordentlige storting, kom han til å innta en mer fremskutt stilling og da som talsmann for unionen med Sverige.

Den unionsvennlighet Treschow la for dagen gjorde det naturlig at Karl Johan etter foreningens istandbringelse fulgte grev Wedels råd om å kalle ham til medlem av statsrådet. I over 10 år — helt til 1825 — var Treschow sjef for Kirke- og Undervisningsdepartementet — bortsett fra noen års avbrytelse da han var medlem av statsrådet i Stockholm.

Dommen over Treschow som politiker lyder nokså enstemmig både i samtiden og ettertiden. Biskop Bugge taler om Treschows «totale Uduelighed til at være Statsråd», Halvdan Koht betegner hans opptreden i 1814 som «tutlet», Sverre Steen sier at Treschow var Norges største filosof, men en dårlig politiker.

Det er altsammen sørgelig! Det eneste forsonende er at Treschow i sin selvbiografi i det store og hele — implicite — gir sine kritikere rett. Han manglet innsikt i de konkrete forhold, sier han, særlig i økonomiske og juridiske spørsmål. Han hadde nok ideer, sier han videre, men liten lyst til å gå i detaljer. Noe forfengelig og maktsyk hadde visst politikken gjort ham. Men det nevner han intet om.

Han fant imidlertid tilbake til sitt rette element, filosofien.

I sine «Lovgivnings-Principier» kommer han inn på mange spørsmål som er brennende idag, som f. eks. forholdet mellom fritt næringsliv og offentlig kontroll. Treschow går langt i anbefaling av statslig kontroll av næringslivet. Også internasjonale problemer tar han opp til behandling. Som et skritt på veien til et forbund mellom alle nasjoner tenker han seg et europeisk statsforbund. Statene, sier han, vil i sin egen interesse, han kaller den «den lutrede Statsinteresse», måtte slutte seg sammen i et forbund. Vi trenger statsmenn som har «Indsigt i Staters gjensidige Interesse».

Treschow tror som nevnt på nødvendigheten av en sterk statsmakt. Men en statsabsolutisme som Hegels ville Treschow ha ansett som en uhyrlighet. Staten var til for å tjene den religiøse eller kristne humanitetside, respekten for den menneskelige person. «Intet er helligere enten i Himmelen eller paa Jorden,» skriver han.

I 1828 utga Treschow et religionsfilosofisk arbeide «Christendommens Aand». Treschow avviker på mange punkter både fra protestantisk og katolsk ortodoksi. Men han reduserer ikke kristendommen til en fornuftreligion i likhet med det 18de århundres rasjonalister. Også for Treschow er kristendommen en åpenbaringsreligion. Men den strider ikke mot fornuften. Den gir likesom en bekreftelse på den religiøse humanitetside og personlighetsfilosofi han i sin filosofi hadde søkt å gi grunner for. For Treschow er Johannes-evangeliet det viktigste av de hellige skrifter. Apostelen Johannes, sier han, har satt «Jesu Christi messianske Høihed og Værdighed i det klareste Lys.» Treschow utga også en oversettelse av Johannes-evangeliet med kommentar.

Ingen av Treschows skrifter vakte en så alminnelig oppsikt som «Christendommens Aand».

Presten W. A. Wexels så på Treschow som en underlig etterligger fra en svunnen tid, men like fullt som en av de farligste motstandere av bibeltroen. Striden mellom Treschows og Wexels's tilhengere førtes mest i «Morgenbladet», med det ene innlegg etter det andre. På Treschows side opptrådte den 21-årige stud. theol. Henrik Wergeland, som nettopp beskjeftiget seg med sitt store religiøse dikt «Skabelsen, Mennesket og Messias». Wergeland følte trang til å hedre den gamle filosof og satte hans navn på første plass blant de fremrakende personer som han viet sitt dikt.

Treschow anså ikke sitt filosofiske forfatterskap avsluttet med «Christendommens Aand». Ennå hadde han noe å si. Ikke noe nytt; men han ville gjerne samle hva som fantes spredt i mangfoldige større og mindre skrifter til et samlet hele. Det ble til det store tre binds verk «Om Gud, Idee og Sandseverdenen samt de førstes Aabenbarelse i den sidste. Et philosophisk Testament.» Det forelå avsluttet i 1832.

Han levde ennå et års tid. Noe av det som gledet ham mest den siste tid var studiet av Goethe. Med ham, fortelles det, fant han den største overensstemmelse. Den 22de september 1833 døde han.

Niels Treschow hører ikke til de store banebrytende eller nyskapende ånder i filosofiens historie.

Et av de mest karakteristiske trekk ved ham er hans villighet til å lære av andre, ikke bare av samtidens tenkere, men også, ja fremforalt, av fortidens store, av Platon, Aristoteles, Plotin og Middelalderens tenkere, av Descartes, Spinoza, Leibnitz og John Locke, ja også av Kant og den nye tyske romantiske filosofi.

Men denne lærvillighet reduserer ikke Treschow til en blott og bar eklektiker som flikket et slags hele sammen av lutter sammenraskete ting.

Riktigere er det å se på ham som representant for det som Johan Gottfried Leibnitz, den tenker som Treschow kanskje har lært mest av, kalte *philosophia perennis*, dvs. den tidløse eller uforgjengelige filosofi.

En *philosophia perennis*, en uforgjengelig, tidløs filosofi? Det lyder som en spøk. Hva kan være mer forgjengelig enn de resultater filosofene kommer til? Eller kommer de overhodet til noe resultat? Andre vitenskapsmenn kan nok strides om mange ting innenfor sitt område, men noe blir da stående. Men hva kan filosofene enes om? Filosofiens historie med dens beretning om stadig skiftende og innbyrdes stridende skoler og retninger er ikke den en hån mot all tale om en *philosophia perennis*? Må man ikke si med Frøding:

Det som är Sanning i Berlin og Jena
är bare dårlig Skämt i Heidelberg.

Og allikevel! Studiet av filosofiens historie har hos mange ført til det resultat at de er blitt slått av enigheten mellom filosofene. Selvfølgelig ikke mellom alle, men mellom en rekke av tenkere som de fleste kyndige vil regne som hørende til første orden. Og selvfølgelig ikke om alt, men om visse vesentlige ting, som nok kan formuleres forskjellig i de forskjellige tidsepoker, men som har en så merkelig overensstemmelse, at man sier med Goethe:

Das Wahre war schon längst gefunden,
Hat edle Geisterschaft verbunden,
Das alte Wahre fass es an.

Aldous Huxley har i sin bok «The Perennial Philosophy» ment å kunne formulere tre fundamentale teser som går igjen i denne menneskeåndens naturlige filosofi, en kosmologisk, en antropologisk, en etisk: der ligger en guddommelig realitet eller ide til grunn for universet, der er i mennesket noe som ligner eller er identisk med denne realitet, det er menneskets oppgave å strebe etter å nå frem til erkjennelse av denne virkelighet.

Treschows «Gud-Idee- og Sandseverdenen» er er forsøk på å begrunne disse tre teser. Han bruker ikke ordet *Philosophia Perennis*, men det er faktisk den han bekjenner seg til. Han skriver: «I den høyere Philosophie» er det egentlig ingen oppdagelse å gjøre. Men hver enkelt må allikevel på nytt oppdage det sanne. Bare derved, skriver han, kan enhver persons egentlige grunnform eller idé virkeligjøres.

HENVISNINGER.

Foruten til I. B. HALVORSEN: Norsk Forfatter-Lexicon henvises til:

A. BERGSGAARD: Året 1814, II, 1945.

BULL og PAASCHE: Norsk Litt.historie, bd. II, 1928, bd. III, 1932.

A. E. ERICHSEN: Trondhjem Katedralskoles Historie. Trondhj. 1911.

H. HØFFDING: «Danske filosofer», 1909. «Udvalgte stykker af dansk filosofisk litteratur med indledning af H. Høffding.» I serien Mindesmærker af Dnks. Nationallitteratur. Udg. af Vilh. Andersen, III, 1910.

EINAR HØIGAARD: Oslo Katedralskoles Historie. Oslo. 1942.

K. A. KRISTIANSEN: Niels Treschow. 1751–1951. Et minneskrift. Oslo 1951.

JOHN NOME: Demringstid i Norge. 1942.

GUNNAR NORDAHL: Treschows filosofiske testamente. Edda Bd. LII, Oslo 1952.

OLAF PEDERSEN: Fra Kierkegaard til Sartre. Kbh. 1947.

JAN ROMEIN: Niels Treschow in de eeuwwende van omstreeks 1800. Feestbundel aan professor dr. H. J. Pos. Amsterdam 1948.

SVERRE STEEN: Det frie Norge. 1814. Oslo 1951.

SVERRE STEEN: På fallitens rand. Oslo 1953.

SVERRE STEEN: Krise og avspenning. Oslo 1954.

PAULUS SVENDSEN: Gullalderdrøm og utviklingstro. Oslo 1940.

PAULUS SVENDSEN: Mauritz Christopher Hansen. D. K. N. V. S. Forhandlinger Bd. XV. Trondheim 1943.

KR. THORBJØRNSSEN: St. Olai Brødre. Blad av St. Johs. Logen St. Olaus til den hvide Leopards historie gjennom 200 år. Trykt som manuskript. Oslo 1949.

K. Schmidt-Phiseldeck: Niels Treschows Historiefilosofi. Om forholdet mellem det spekulative og det empiriske i Forelæsningerne fra 1806–07. Kbh. 1933.

THOROLF VOGT: Balthazar Mathias Keilhau. D. K. N. V. S. Bd. 28, 1955.

A. H. WINSNES: Niels Treschow. En opdrager til menneskelighet. Oslo 1927.

ASBJØRN ØVERAAS: Frederik Moltke Bugge I–II. Oslo 1949.

ANATHON AALL: Niels Treschow, hans lære om utviklingen og om menneskeslegtens ophav. Naturen. Årg. 35.

ANATHON AALL: Filosofien i Norden. Vidensk. Selsk. Skrifter II. Hist.-filos. Kl. 1918 nr. 1, Kristiania.